

RIKARE FORSKNING
Anslagen från amerikanska Rockefeller Foundation till Karolinska institutet finansierade svensk forskning som i vissa fall fick internationell uppmärksamhet. Ett projekt var arbetet med apparaten för samtidig bestämning av ljusabsorption och oxidations-reduktionspotentialer. På bilden syns (fr v) KI-forskarna Åke Åkesson, Anders Ehrenberg, Stephen Kuby, Hugo Theorell och Karl-Gustav Paul.

Foto: Rockefeller Foundation Archives

Stödet från USA blev ett lyft för KI:s forskning

Ämnessprängarna karolinska institutet och rockefeller foundation 1930–1945

320 sidor

Författare: Olof Ljungström

Förlag: Karolinska University Press; 2010

ISBN 978-91-85-56540-5

I samband med att Karolinska institutet förra året firade sitt 200-årsjubileum utgavs denna bok som syftar till att utreda KI:s vetenskapshistoriska betydelse. I stället för att gå tillbaka till institutets linda i början av 1800-talet har författaren och idéhistorikern Olof Ljungström valt att inrikta sig på en formativ period i KI:s moderna historia, nämligen åren närmast före andra världskriget och krigsåren.

I ett försök att »urskilja när Karolinska institutet blir igenkännbart som det världsledande moderna biomedicinska forskningsinstitutet [är] i dag«, framträder samarbetet med den amerikanska anslagsgivaren Rockefeller Foundation (RF) under denna tid som tongivande. Boken kretsar därför kring detta samarbete såsom beskrivet från både den svenska och den amerikanska sidan, och tecknar en sammantagen bild av hur ledande forskningsmiljöer vid KI växte fram under dessa år. Därav titeln »Ämnessprängarna«, som delvis syftar på hur nya tvärvetenskapliga framsteg gjordes och drev vidareutvecklingen av nya discipliner och forskningsfält.

I korthet bildades Rockefeller Foundation efter försäljningen av företaget Standard Oil, vilken gav dess ägare amerikanen John D Rockefeller en astronomisk förmögenhet i början av 1900-talet. I An-

VAGGA FÖR BIOMEDICIN
Historien om Medicinska Nobelinstitutet, som startades vid Karolinska institutet i slutet av 1930-talet, berättas i en ny bok av historikern och författaren Olof Ljungström.

drew Carnegies anda av ett »förmögenhetens evangelium« skänkte Rockefeller en stor summa pengar till sin stiftelse, vilken i början opererade från New York och stödde framförallt medicinsk forskning och utbildning. I samband med att stödja internationellt folkhälsoarbete och hygienforskning spreds verksamheten utomlands och etablerade bland annat ett Pariskontor, varifrån stiftelsen skötte sina kontakter med europeiska forskare.

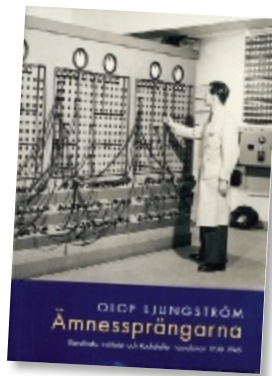
Något formellt program för verksamhetens mål fanns inte, men Ljungström karakteriserar stiftelsens verksamhet med en av dess ansvarigas sentens: »att göra topparna högre«.

Redan på 1920-talet stödde man atomfysikern Niels Bohrs biofysiska verksamhet i Köpenhamn, men det dröjde fram till 1930-talet innan stiftelsen på allvar fick upp ögonen för KI, främst i kontakt med professorerna Einar Hammarsten och Göran Liljestrand.

De första formerna av stöd till KI gavs som resestipendier till en rad personer som med Ljungströms ord bildar »en kavalkad av de sedermera mest framstående namnen under kommande decennier vid KI:s teoretiska institutioner«: bland andra Ulf von Euler, Hugo och Torsten Theorell, Torbjörn Caspersson, Ragnar Granit och Arne Engström. Caspersson diskuterade i ett senare skede även ett antal gånger med stiftelsen att ge liknande stöd till den unge Georg Klein (men denne fick till slut stöd från Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, KAW). Även Clarence Crafoord sponsrades på ett hörn för en rundresa i USA men ter sig i detta tämligen basvetenskapliga sällskap som en något udda fågel i och med sitt kirurgifokus.

Stödet från RF expanderades sedermera till att även täcka utrustning (till exempel avancerad röntgenapparatur) och analysmaterial – exempelvis ansökte Hammarsten vid ett tillfälle om medel för inköpet av ett ton tarmslemhinna från katt, ur vilken han skulle utvinna hormonet sekretin för sina studier. Stiftelsen sponsrade långvarigt exempelvis von Euler, Granit och Caspersson och deltog till slut med stora summor till uppförandet av Medicinska Nobelinstitutet vid KI. RF gick även in med rena löneanslag till exempelvis neurofysiologerna Carl Gustaf Bernhard och Carl Rudolf Skoglund på 1950-talet, om än med visst uttryck av frustration inför det faktum att den svenska forskningsorganisationen inte redan lyckats ordna fulla forskarlöner åt två så framgångsrika vetenskapsmän.

Även om Rockefeller Foundation enligt Ljungström ur sitt eget perspektiv aldrig gjorde något större åtagande för svensk medicin kom stödet ändå att spela en stor roll för KI:s del. RF, främst företräd av sina avdelningsdirektörer Warren Weaver och Alan Gregg, trädde in som en finansiär i ett läge där staten ännu inte tog någon större del i forskningsfinansiering och agerade därmed även som föregångare till stora anslagsgivare såsom KAW och amerikanska National Institutes of Health. Stiftelsen ställde förstas en del motkrav för sitt stöd, och in-

blickarna i Rockefeller Foundations korrespondens kring och med KI-forskare är en av de stora behållningarna av boken, till exempel de avsnitt som behandlar bedömningen av olika forskare och försöken att avsluta eller åtminstone styra sina relationer med olika KI-forskare i den tid när stiftelsen trappade ner sin verksamhet på 1950-talet. Inte minst det brev där stiftelsen artigigt försöker anmoda Torbjörn Caspersson att minska sin teknikutveckling till förmån för mer biologiska hypoteser utgör ett inspirerande stycke formuleringskonst.

Kanske extra intressant för en läsare verksam vid KI i dag är Ljungströms karakterisering av ett KI i förändring, med en gradvis förskjutning från det tidiga 1900-talets syn på professorn som generalist, lärare och traditionsbärare inom sitt ämne, till en syn på professorn såsom specialist med en särskild tonvikt på nydanande experimentell forskning.

Tänkvärt för en läkarutbildning som kämpar med ökad rekrytering till forskarbanan är även observationen att KI redan i början av 1900-talet enligt Ljungström karakteriserades av att den stora skaran läkarstudenter var ointresserad av forskning och gick igenom preklinisk utbildning mest som ett förspel inför sin utmäta kliniska karriär, en situation som inte är helt obekant.

Ett antal personer snappades dock förstas upp, och upplysande är Ljungströms beskrivning av dåtidens forskningsvillkor och hur man identifierade nya forskarämnerna – eller »bright young men«, som Rockefellerstiftelsen uttryckte sig. Det beskrivs till exempel hur farmakologiinstitutionen hade svårt att rekrytera blivande forskarämnerna, främst för att ämnet låg sent under läkarutbildningen (rekryteringsbasen för medicinska forskare på den tiden), och sannolikheten att talanger redan skulle ha upptäckts av andra institutioner var hög. Systemet stärktes dock av att det fanns grogrunder för kontakt mellan även helt nya studenter och etablerade toppforskare.

Forskningsmiljön liknades, med fysiologiprofessorn Hans Gertz ord, vid en pianohandel med instrument för alla intresserade kunder att spela på. Det verkar dock ha gällt att vara motiverad, eftersom forskningsundervisning i formell mening saknades under denna tid. Därmed illustreras åter relevansen av bildningsresor, alltså ofta sponsrade av Rockefeller Foundation, till institutioner med mer organiserad läroplan.

Olof Ljungströms bok är en ambitiös, tidvis rätt krävande vetenskapshistorisk text som tecknar en rik bild av några av de viktigaste perioderna i KI:s uppbyggnad, och bara brottstycken kan återges här. Sammantaget rekommenderas den till alla som är intresserade av KI:s 1900-talshistoria och/eller persongalleri, men den torde även vara till nytta för läsare intresserade av svensk biomedicinsk historia generellt sett. Boken är intellektuellt utmanande och ger trots sin historiska karaktär flera nya perspektiv.

Karin Sundström
läkare, doktorand, Karolinska institutet